

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА

Меренков Гнат Анатолійович

УДК 274-045.74(477)

**СОЦІАЛЬНА І ГРОМАДЯНСЬКА АКТИВНІСТЬ
ПІЗНЬОПРОТЕСТАНТСЬКИХ ЦЕРКОВ У НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ
ЯК НАСЛІДОК ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ СВОЄЇ ЄВАНГЕЛЬСЬКОЇ МІСІЇ**

Спеціальність 09.00.14 – богослов'я

РЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ – 2023

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі богослов'я та релігієзнавства Українського державного університету імені Михайла Драгоманова Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник:

доктор філософських наук, професор
Бондаренко Віктор Дмитрович,
член-кореспондент НАПН України,
завідувач кафедри богослов'я та
релігієзнавства Українського державного
університету імені Михайла Драгоманова.

Офіційні опоненти:

доктор філософських наук, доцент
Кислий Анатолій Олександрович,
професор кафедри філософії та
культурології Національного
університету «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка;

кандидат філософських наук
Синій Валентин Сергійович,
ректор Таврійського християнського
інституту.

Захист відбудеться 18 грудня 2023 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.21 в Українському державному університеті імені Михайла Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9) та на сайті університету <http://www.udu.edu.ua>.

Автореферат розісланий 16 листопада 2023 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Д.С. Морозова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Між розвитком українського національного руху і неофіційних релігійних течій існують паралелі, бо і ті, й інші утискалися за часів царської Росії, ненадовго відчували ренесанс у 1920-ті роки, коли царизм був повалений і зруйнувався інститут державної церкви, так само страждали від репресивної політики СРСР і, нарешті, завдяки здобуттю Україною незалежності отримали можливість безперешкодно вести свою діяльність і розвиватися. Події, пов'язані зі святкуванням тисячоліття хрещення Русі під кінець існування СРСР, показали розгортання обох «пружин» (національного і релігійного).

У процесі здобуття незалежності в Україні не сформувалася державна церква, натомість, легалізувались УАПЦ і УГКЦ, виникла УПЦ КП. На цьому тлі протестанти пропонують відповідь на запитання, якою повинна бути релігія, що свідомо обирається, а не передається у спадок.

З часів здобуття незалежності й дотепер ми бачимо, як трансформувалося українське суспільство, і в той же час як змінювалося розуміння протестантами своєї місії і ставлення до суспільних процесів. Протестанти від цілком зрозумілого бажання повернути позиції, втрачені через репресивну політику СРСР, коли спочатку достатньо було простої проповіді, інформування суспільства про релігію, поступово прийшли до розуміння холистичної (цілісної) місії, яка складається не тільки з релігійного культу і проповіді, але й з багатьох видів соціального служіння, а в деяких випадках навіть з бажання брати участь у політичних, законотворчих або управлінських (адміністративних) процесах на користь держави. Зрештою у багатьох протестантів формується та громадянськість, яка завдяки активній соціальній позиції і діяльності сьогодні є помітною, зокрема для світських ЗМІ.

З 2013 року в Україні актуалізувався запит на європейські цінності, а це і є здебільшого цінності протестантські. Молоде покоління, новий прошарок, який складається з осіб, народжених після 1991 року, на стадії формування відчуває потребу в етиці протестантських країн, навіть якщо для констатації цього запиту використовують інші терміни. На цьому фоні український протестантизм тим більше відчув свій зв'язок із суспільством і усвідомив необхідність привертати увагу цілого суспільства до християнських цінностей як таких, що допомогли б урятувати державу, яка ще з 2014 року опинилася перед серйозною загрозою, побудувати справедливе суспільство, подолати численні кризи. Враховуючи, що Україна все-таки не є за своєю традицією протестантською державою, ми впевнені, що на даному етапі про помітний протестантський вплив на суспільний процес говорити поки що рано, але участь вірян у цьому процесі є показовою для багатоконфесійної держави.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано у межах науково-дослідної роботи

кафедри богослов'я та релігієзнавства факультету філософії та суспільствознавства Українського державного університету імені Михайла Драгоманова відповідно до наукової теми «Розбудова академічного богослов'я в умовах освітніх трансформацій в Україні» (U 0117U004903).

Мета дисертаційного дослідження полягає у вивченні взаємодії пізньопротестантських церков із суспільством у період незалежної України в контексті соціального виміру євангельської місії, виявленні ознак переосмислення цієї місії в соціальному богослов'ї, аналізі нових тенденцій у реагуванні протестантів на виклики останнього часу (до 2022 року).

Відповідно до поставленої мети визначаються такі основні **дослідницькі завдання**:

- проаналізувати, як за часів новітньої історії України поступово змінювалося розуміння місії протестантськими церквами та їх вірянами;

- виявити особливості соціальної діяльності протестантів України та напрямки зростання соціальної активності та громадянськості, з'ясувати причини й наслідки цих змін на різних етапах діяльності, які пов'язані з переосмисленням місії;

- дослідити особливості сучасного типу взаємодії суспільства, що модернізується й долає кризи, і церкви, що розвивається, реформується, в контексті аналізу типів такої взаємодії в історії християнства взагалі та в історії протестантизму зокрема;

- визначити ступінь участі українських протестантів в суспільних процесах;

- розкрити потенціал тих цінностей, які, будучи релігійними, можуть допомогти збудувати справедливе суспільство.

Об'єктом дослідження є пізньопротестантські конфесії (баптисти, п'ятидесятники, адвентисти) в незалежній Україні у їхньому взаємозв'язку з соціумом.

Предмет дослідження – зміни в розумінні місії церкви в суспільстві пізніми протестантами в незалежній Україні, зокрема, причини, наслідки та особливості процесу переосмислення ними місійного вектору, формування їхньої соціальної та громадянської позиції.

Теоретико-методологічні засади дослідження. Дисертаційне дослідження має міждисциплінарний характер та виконане на межі богослов'я та релігієзнавства. Дисертація виконана відповідно до принципів академічної науки у зазначених сферах: об'єктивності, історизму, загальнолюдськості, дуальності, синтетичності. Позиції протестантів щодо суспільної активності й суспільної теології й реакцій на виклики містяться в найрізноманітніших джерелах, серед яких і богословські та релігієзнавчі праці, інтерв'ю християнських лідерів, богословів, активістів і волонтерів, публіцистичні, полемічні статті й книги, тож в дисертаційному дослідженні застосовувалися такі методи як: текстологічний аналіз, аналітичний, синтетичний, дедуктивний і компаративний метод. Виконуючи поставлені відповідно до мети завдання, дисертант виходив із принципів плюралізму, який дозволяє розглядати широкий спектр думок і позицій у середині

протестантських рухів, з урахуванням можливих наслідків певних дій, з порівнянням думок усіх учасників дискурсу, запропонованих ними оцінок, але без конфесійної заангажованості.

Для розробки теми мають значення дослідження провідних українських релігієзнавців, філософів та богословів – Анатолія Колодного, Людмили Филипович, Вікторії Любащенко, Віктора Єленського, Віктора Бондаренка, Петра Яроцького, Юрія Чорноморця, Романа Сітарчука. Захищено дисертації Михайла Черенкова, Михайла Мокієнка, Сергія Саннікова, Юрія Решетнікова, Романа Соловія, Ганни Трегуб, Максима Балаклицького, Івана Чернушки, Віталія Хромця, Сергія Ставрояні, Юрія Подорожнього, Максима Васіна, Костянтина Тетерятнікова. Більшість праць в українському академічному релігієзнавстві має важливе значення для загального розуміння історії протестантизму XIX-XX століть. Такі дослідження аналізують розвиток протестантизму в незалежній Україні переважно до 2013 року. Але пізніші процеси багато що змінили і в українському суспільстві, і в ролі протестантизму в ньому. Й інноваційні, актуальні явища періоду від Євромайдану до повномасштабного вторгнення отримали мало належного висвітлення в науці, або ж тільки починають розглядатися дослідниками. За багатьма оцінками, Євромайдан і пізніша криза, пов'язана з початком війни на сході України, знаменували появу нової європейсько-орієнтованої України, спроби українського суспільства визначити себе в нових термінах, знайти себе на світовій карті геополітичних і соціальних процесів. Тож у фокусі нашого дослідження перебувають процеси і явища в українському протестантизмі, які сформували його обличчя станом до 2022 року (проте зазначимо, що основні риси цієї оновленої ідентичності релігійної меншини продовжують проявлятися так само й сьогодні).

Слід уточнити, що при взаємодії протестантів із громадянським суспільством останнє не розділяє протестантів на пізніх та новітніх, формує своє уявлення про протестантів як про релігійну меншину в цілому. Крім того, проблематика соціальної та громадянської активності, спільні ідеї, цінності та мотиви часто об'єднують представників більш широкого спектру церков, ніж тільки баптистів, адвентистів чи християн віри євангельської. Тож досліджувані нами теми хоча й стосуються пізнього протестантизму, проте, не обмежуються ним, виходять за його межі.

Методологічну основу дослідження складають загальнонаукові принципи аналізу релігійних явищ та процесів – об'єктивність, неупередженість, цілісність, світоглядний та методологічний плюралізм.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що *уперше*:

– у контексті переосмислення церквами своєї євангельської місії комплексно проаналізовані як загальні тенденції українського протестантизму періоду незалежності (поетапний поступ до все більшої соціалізації, холістичного розуміння своєї місії), так і окремі аспекти або напрями соціального служіння, які актуалізувалися саме в постмайданний

період як відповіді на виклики останніх перед повномасштабним вторгненням років. Серед цих аспектів особливо важливими стали ті, що ознаменували нові етапи у трансформації соціальної активності українських протестантів, а саме: розгортання масштабної гуманітарної роботи на фоні неспроможності держави впоратися з наслідками війни, що почалась 2014 року на сході країни (розглянуто мотивацію християнських волонтерів та реакцію суспільства на їхню діяльність); спроба протестантських церков у міжконфесійному форматі переосмислити й звернути увагу українського соціуму на ідеї Європейської Реформації (що відбулося під час відзначення на державному рівні 500-річного ювілею цієї події у 2017 році, продовжилося й пізніше); спроба протестантських лідерів закріпити свої лідерські позиції після відзначення ювілею через Рух Реформації та громадську організацію «Всеукраїнський Собор»;

– доведено, що особливий мобілізаційний ефект має такий аспект соціальної активності, а саме: спектр позицій, який українські протестанти виявляють у такій сфері як відстоювання сімейних цінностей в публічному просторі та протистояння так званій гендерній ідеології. У якості реакції вірян на виклики останніх років розглядається як зовнішній бік просімейної активності, виражений у подіях та вуличних акціях, так і внутрішній, виражений у протестантській публіцистиці та полеміці лідерів думок. Доведено, що відстоювання сімейних цінностей стає рушієм для появи активної соціальної позиції навіть у тих протестантських громадах, які традиційно мінімально взаємодіяли з соціальним оточенням;

– при аналізі вищезгаданих напрямів активності встановлено, що спектр позицій та дискусійний простір свідчить про прагнення протестантів до впливу на українське суспільство з метою його реформування на основі біблійних цінностей, і разом з тим – про відсутність єдиної соціальної доктрини, що відповідала б усім вимогам часу, відсутність у різних лідерів єдиного бачення шляхів подолання кризових ситуацій, згоди в тому, як реагувати на певні виклики;

– виявлено, що на фоні суспільства, що модернізується, протестантські церкви, як століття тому, так і зараз, показали, що таке ідентичність, яка свідомо обирається, а не успадковується. З отриманням Україною незалежності і з найбільш значущими суспільними змінами протягом цього часу вони переосмислювали свою місію у напрямі все більшої соціалізації;

– продемонстровано, що переосмислення своєї місії протестантами в новітній історії України йшло поетапно і знаменувало собою перехід від заповнення інформаційного вакууму проповіддю до холістичної (цілісної) місії, яка включає не тільки розвинене соціальне служіння, але й приклади патріотизму, відстоювання громадянської позиції, що привертає увагу соціального оточення;

– виявлено, що прояви протестантської активності в українських реаліях в багатьох випадках є низовими, адже пізній протестантизм переважно не має єдиного керівного центру, вказівок зверху, і межі між громадами можуть бути нечіткі. Це споріднює його з громадянським

суспільством, яке сформувалося в Україні й почало самоорганізовуватися, виявляти свою волю, не керуючись вказівками з будь-якого центру. Тож велику кількість протестантських ініціатив можна розглядати і як прояви активності частини громадянського суспільства;

– доведено, що активна соціальна й громадянська позиція багатьох українських протестантів демонструє модель альтернативного суспільства, заснованого на переосмислених біблійних цінностях і в той же час демократичного, здатного до діалогів, до рішучих, але мирних ініціатив, такого, яке керується цінністю свободи і принципом відповідальності. За переконанням протестантів, біблійні цінності, за умови слідування ним, можуть допомогти Україні відновити суспільство, зберегти державність і подолати кризу;

– показано, що переосмислення місії церкви протестантами й увага, яку деякі з них звертають на політику, не передбачає намагання створити церкву, подібну до «державної», скоріше це усвідомлення того, що церква повинна бути з народом і служити його потребам. Міра бажаної присутності вірян в політичних процесах дискутується в середині самих протестантських рухів, проте, така присутність поступово зростає;

– виявлено, що позиція українських протестантів не завжди є одностайною щодо таких сфер як політика, міжконфесійна співпраця, ставлення до військової служби, методи протидії ЛГБТ-лобі, але в той же час всіх протестантів об'єднує така спільна позиція як благодійність. Проте, набуває актуальності теза про необхідність виходу протестантського служіння за межі благодійності, важливість приділення не меншої уваги й іншим сферам, де християнин також може стати корисним для суспільства;

– з'ясовано, що у європейському векторі, обраному країною, протестанти вбачають і шанс зорієнтувати нове покоління українців на протестантську етику, завдяки якій країни Європи досягли успіху. Надбання Європейської Реформації український протестантизм намагається використати як аргумент на користь біблійних цінностей, інтегрованих у суспільну та державну сферу, проте цей аргумент переконує не всіх – реалістичні оцінки впливовості сучасних українських протестантів як можливих суспільних лідерів набагато стриманіші, ніж ідеалістичні, зроблені на хвилі емоційного піднесення;

– знайдено точки напруження в українському протестантизмі, які полягають у відсутності єдності між функціонерами, інтелектуалами та активістами церков, відсутності єдиного бачення ними кризових ситуацій у суспільстві й реакцій на них, пануванні ситуативності мислення (замість стратегічності), що вказує на необхідність створення діалогів у лідерському середовищі з метою удосконалення соціального богослов'я, соціальної доктрини українського протестантизму в міжконфесійному форматі;

– доведено, що наразі можна говорити не стільки про відчутний вплив протестантів на суспільні процеси, скільки про їхню зацікавленість у такому впливі, присутність у цих процесах, участь, залученість. Ця присутність хоча й не є визначальною, у багатьох випадках стає помітною для громадськості й

дозволяє пересічним українцям більш об'єктивно судити про цінності протестантських церков, ніж це було до 2013 року.

Теоретичне значення дисертаційної роботи полягає у тому, що дослідження сприятиме кращому розумінню ролі релігії в сучасному українському суспільстві і тенденцій в соціальному богослов'ї на прикладі протестантизму, який в Україні ніколи не був офіційною релігією більшості, але доля якого неодноразово перетиналася з долею нації. Також воно допоможе побачити механізми взаємодії церков і суспільства у сьогоdnішньому контексті національних і державних реформ, глобалізації, відповіді церков на виклики сьогоdnення, побачити місійні вектори протестантів, спрямовані на побудову суспільства, в основі якого б лежали християнські цінності, або цінності, співзвучні християнам.

Практичне значення дисертації. Матеріали дослідження можуть бути використані в науковій, викладацькій і практичній діяльності, оскільки розуміння суспільно-релігійних процесів може допомогти у збудуванні правильних і більш досконалих, збалансованих відносин між церквою, державою і суспільством.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним науковим дослідженням. Висновки та всі положення наукової новизни є результатом наукових пошуків автора. Ідеї, положення чи твердження інших авторів, які були використані в дисертаційному дослідженні, мають відповідні посилання на джерела, і використані лише для підкріплення ідей здобувача.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Основні положення дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри богослов'я та релігієзнавства Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Ідеї та висновки дослідження були оприлюднені на наступних наукових міжнародних та всеукраїнських конференціях, а саме: II International Scientific Conference «Modernization of the Educational System: World Trends and National Peculiarities» (febr, 22, 2019, Kaunas, Lithuania); Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні наукові дослідження представників суспільних наук – прогрес майбутнього» (22-23 березня 2019 р., Львів); XVII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція під назвою «Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії» (30 червня 2019 р., Переяслав-Хмельницький); Міжнародна науково-практична конференція «Суспільні науки: напрямки та тенденції розвитку в Україні і світі» (19-20 липня 2019 р., Одеса); Міжнародна науково-практична конференція «Суспільство, держава і церква у спектрі міждисциплінарних досліджень» (11-12 жовтня 2019 р, м. Хмельницький); VII Всеукраїнська наукова конференція «Держава і Церква в новітній історії України» (17-18 жовтня 2019 року, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи представлено у **11** наукових публікаціях. Із них **3** статті опубліковано у міжнародному виданні, яке індексується у наукометричній базі Web of Science; **5** статей у фахових виданнях України; **1** стаття в іноземному науковому періодичному

виданні; 2 статті в наукових періодичних виданнях України.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури 208 позицій. Загальний обсяг дисертаційної роботи – 245 сторінок, з яких 200 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, сформульовано мету й завдання роботи, об'єкт і предмет, окреслено теоретико-методологічну основу дослідження, розкрито теоретичне й практичне значення дисертації, подано відомості про її апробацію, відображено структуру й обсяг роботи, наведено відомості про публікації.

Перший розділ «Окреслення місії протестантських церков на теренах України» присвячено з'ясуванню сучасного стану вивчення проблеми, а також розумінню євангельської місії церквами на етапах виникнення на українській території й подальшого розвитку в умовах відсутності релігійної свободи за часів СРСР.

У **підрозділі 1.1. «Ступінь розробки проблеми»** визначено цінність робіт попередніх дослідників та зауважено, що не всі аспекти протестантської діяльності отримали належне висвітлення. Так, недостатньо вивченою є діяльність протестантів у постмайданний період, не вистачає рефлексії після святкування п'ятсотріччя Реформації, бракує аналізу просімейного руху протестантів, їхньої активності проти ЛГБТ-спільнот тощо.

Підрозділ 1.2. «Становлення й осмислення суспільної місії пізнього протестантизму» окреслює передумови євангельського пробудження на українських землях і появу головних протестантських течій: баптизму, п'ятидесятництва та адвентизму. У період становлення свою місію в суспільстві церкви розуміли як проповідь, рятівну працю для світу, створення й розвиток громад за зразком апостольського християнства, демонстрацію євангельських ідеалів у житті, зменшення всякого зла в суспільстві, торжество добра, свободи, справедливості (проте, лише ненасильницькими методами). Соціальний вимір протестантської місії містив благодійність, гуманітарну роботу, зусилля у сферах здоров'я та освіти.

Підрозділ 1.3. «Розвиток протестантських церков та їхня євангельська місія в умовах несвободи» приділяє особливу увагу розумінню радянської моделі державно-церковних відносин та політики у сфері релігії, адже пізньопротестантські церкви, які спочатку розвивалися у відносно різних умовах (у тому числі у складі Польщі, Румунії), далі протягом десятиліть продовжили своє існування в умовах саме радянської держави. Незважаючи на переслідування владою, віруючі мали настільки великий потяг до свободи, що їх не вдавалося зламати, церкви зростали. Проте, тривалий період репресій та утисків наклав свій відбиток: протягом десятиліть місія церков у суспільстві була зведена до виживання у ворожих

умовах, розвиток богослов'я протестантів загальмувався або був однобічним, відбувся ряд розколів, тож з настанням періоду релігійної свободи в українських протестантів місія розумілася здебільшого як усна проповідь і відновлення позицій, втрачених за попередніх умов.

Другий розділ «Тенденції розвитку євангельської місії пізньопротестанських церков у новітній історії України» присвячено аналізу осмислення вірянами своєї місії в суспільстві вже за часів незалежності України, все більшому розумінню важливості соціального виміру місії, зростанню соціальної активності й формуванню більш вираженої громадянської позиції. Розкриваються суперечності, пов'язані з прагненням українських протестантів у якості лідерів запропонувати суспільству біблійні цінності.

У підрозділі 2.1. «Синергія церкви й світу та діалог як форма захисту релігійної свободи в українському контексті» розкрито розуміння сучасними протестантами завдань церкви у цьому світі – взаємодіяти з ним таким чином, щоб являти собою альтернативне суспільство, сприяючи ефекту синергії та позитивному перетворенню позацерковного суспільства.

У підрозділі 2.2. «Суспільно-лідерський потенціал пізньопротестантських церков України: ідеалістичні й реалістичні оцінки» висвітлено природу формування єдиного бачення соціальної проблематики протестантами. Враховано невизначеність із соціальною доктриною, адже в багатьох церквях вона не має чіткого формулювання, виглядає фрагментарно або не пристосована до нинішніх українських реалій, на відміну від вчення Реформації, яке свого часу торкнулося всіх суспільних інституцій. Через це в українських протестантів виникають певні суперечності між окремими концептуальними ідеями інтелектуалів (богословів), практичними, але підчас різкими діями активістів та буденною роботою церковних функціонерів. Така ситуація, вочевидь, заважає протестантам стати справжніми ефективними суспільними лідерами.

У підрозділі 2.3. «Динаміка соціально-харитативної діяльності українського протестантизму» розглядається масштаб, спектр і мотиви благодійної діяльності пізньопротестантських церков в незалежній Україні (до 2022 року). Встановлено, що така діяльність почала масштабуватися поступово, відколи церкви почали більшою мірою відчувати, що у людей крім духовного голоду є дуже багато інших потреб. Виклики нового часу, починаючи від 2013-2014 років – зокрема, події Майдану і початку війни на сході України, змусили протестантські церкви все більше і більше переосмислювати власну місію в суспільстві та роль «горизонтальної» харитативної діяльності в цій місії.

У третьому розділі «Окремі акценти євангельської місії протестантів у контексті сучасних викликів України» увага зосереджується на детальному аналізі певних аспектів місії, які особливо актуалізувалися у постмайданний період. Зокрема, розглянуто активну участь протестантів у захисті сімейних цінностей як один з найпомітніших і наймасовіших проявів активності громадянського суспільства в Україні.

Також проаналізовано досвід співпраці між собою протестантських церков у межах святкування в Україні 500-річчя Реформації в контексті ідеї реформування українського суспільства відповідно до біблійних цінностей.

У підрозділі 3.1. «Діаметральність протекційних заходів просімейних активістів від ЛГБТ-спільноти в Україні» виявлено, що просімейні активісти з числа протестантів відкидають звинувачення у нетерпимості до представників ЛГБТ-спільноти і наголошують на тому, що до протестних акцій, організованих євангельськими християнами, не допускаються жодні особи, схильні до насильницьких дій. Просімейним активістам подобається вважати себе фундаменталістами, але не в значенні нетерпимості до інших, а в значенні захисту фундаментальних прав громадян, таких як право дітей на безпечний публічний простір. Водночас, особлива акцентуація деяких активістів на спротиві ЛГБТ-лобі, можливо, не дозволяє людям з нетрадиційною орієнтацією сприймати християн-просімейників як таких, що йдуть до них з розпростертими обіймами чи таких, що взагалі здатні бачити в них людську гідність.

У підрозділі 3.2. «Просімейна активність протестантів як знаковий вияв аутентичної громадянської позиції українського суспільства» виявлено, що в залежності від ставлення до ЛГБТ або сімейних цінностей одні й ті самі поняття спільного блага наповнюються різними громадянами різним змістом і використовуються обома протилежними таборами. Тому з точки зору публічної теології в протестантському середовищі потрібен всебічний аналіз проблеми реагування церков на активність ЛГБТ-лобі й вироблення більш-менш єдиних відповідей на виклики перед інститутом сім'ї в Україні. Задля знаходження цих відповідей потрібна співпраця зацікавлених християн із різним типом мислення: богословів (мислення переважно концептами) та активістів (мислення, переважно спрямоване на швидке реагування та дії).

Підрозділ 3.3. «Оцінка активностей та ефективності протестантської місії від R500 до «Всеукраїнського Собору» присвячено вивченню ювілею Реформації в Україні 2017 року і постювілейних процесів. Цей ювілей став справжнім соціально-релігійним експериментом на перевірку готовності протестантських церков в Україні до єкуменічного руху. Встановлено ряд позитивних наслідків, а саме: протестантські конфесії уперше настільки тісно співпрацювали між собою; протестантські спільноти заявили про свою присутність, значимість в суспільстві й здобули один образ у суспільстві як просто «протестанти», без акценту на різниці між ними.

Однак поряд із позитивними сторонами окреслено ряд недоліків, у тому числі: більшість протестантів неготові до активного політичного життя, нездатні теологічно обґрунтувати концепцію «християнської» держави і переконати своїх одновірців зайняти конкретну політичну позицію у виборчих процесах; в багатьох громадах виявлені закоснілі консервативні погляди, які унеможливають консолідацію протестантів; певною мірою втратилась довіра суспільства до протестантів як до євангельських церков, які лише проповідують Слово Боже, а не втягнуті в політичні перегони.

ВИСНОВКИ

Проведене дисертаційне дослідження динаміки розвитку пізнього протестантизму в Україні дозволяє сформулювати наступні висновки.

Пізній протестантизм в Україні є релігійною меншиною, проте його соціальна активність також привертає увагу дослідників, хоча стрімкий розвиток подій, особливо після 2013 року, часто випереджає наукову рефлексію. Вивчення внутрішньоцерковного полемічного дискурсу демонструє незвичність і новизну багатьох викликів, які почали поставати перед протестантами фактично протягом одного десятиліття ще до повномасштабного вторгнення. Проте, найактивніші з вірян швидко пристосовуються і намагаються відповідати на ці виклики, або перебувають у процесі пошуку відповідей.

Серед факторів, які впливають на реакції сучасних протестантських церков, на їхній вибір стратегії і тактики дій важливу роль відіграє історична обумовленість. Соціальний вимір протестантської місії усіх трьох пізньопротестантських рухів – баптизму, адвентизму та п'ятидесятництва з самого початку передбачав благодійність, гуманітарну роботу, зусилля у сферах здоров'я та освіти. Враховуючи, що більшість періоду свого існування протестанти на українських землях переживали серйозні репресії, утиски, й мали можливість діяти лише в дуже обмежених рамках, період несвободи справив найбільший вплив на досліджувані церкви, наслідки чого відчуваються й дотепер. У першу чергу ці наслідки проявляються у відстороненості широкого церковного загалу від політичної діяльності з одночасною готовністю того ж самого загалу долучатися до місіонерської активності та гуманітарних видів служіння суспільству. Проте, політична або управлінська сфера на сьогодні стає також привабливою для найактивніших серед протестантів, все частіше бачимо приклади активної громадянської позиції вірян, спроби звернення не тільки до широких верств населення, але й до управлінських та освітніх еліт, що є відповіддю на виклики часу.

До холістичного розуміння своєї місії від набуття Україною незалежності й дотепер протестанти йдуть покроково, поетапно, акцентуючи увагу в першу чергу на тих видах служіння, які, з одного боку, відповідають найважливішим для них цінностям, з іншого боку – на які помічають все більший запит у суспільстві. У процесі такої поетапної соціальної активізації й відбувається переосмислення євангельської місії, яка стає ширшою і вже перейшла від розуміння місії як проповіді – до чітко усвідомленого соціального виміру, а після 2014 року почала включати в себе окрім гуманітарної роботи й турботу про збереження державності. Серйозність проблематики, яку піднімають активні й патріотично налаштовані протестанти, підтверджена величезною кількістю прикладів жертвності заради людей і своєї країни, робить голос цієї релігійної меншини помітним в інформаційному просторі.

При цьому протестанти вчаться взаємодіяти не тільки з державою, але

й з громадянським суспільством, частиною якого вони себе все більше й відчують. Водночас у церковних середовищах досі триває боротьба консервативних та прогресивних ідей.

Потенціал суспільного лідерства протестантських церков України зумовлений розумінням необхідності входження у світ для його позитивного перетворення, а також історичним зв'язком з Реформацією. Соціальна активність протестантів перш за все проявляється у благодійності, гуманітарних видах служіння. Адже в протестантизмі милосердя – не стільки почуття, скільки пріоритетний над ними принцип, глибоко вкорінений у світогляді та богослов'ї. Надання допомоги людям, не пов'язаним з церквою, має не просто задовольнити їхні потреби, але відкрити їм Бога як Джерело їхньої гідності. Незважаючи на доктринальні відмінності між церквами, харитативна діяльність є спільною позицією усіх пізніх протестантів, а також неопротестантських рухів. Однак в останні роки протестантські лідери починають розуміти, що на даному етапі благодійність, яка в українському контексті часто виглядає як компенсація малоефективної в соціальному плані держави, повинна вирости в дещо більше – в прагнення удосконалення держави, її розвитку.

Незважаючи на багаточисельні приклади соціальної та громадянської активності, лідерські позиції в окремих сферах, багато в чому спільні цінності, на сьогодні протестантські церкви не мають єдиного бачення свого суспільного лідерства, єдиної стратегії впливу на суспільні процеси. Існує певна дистанція між інтелектуалами, що пропонують інновації, функціонерами, що працюють над збереженням громад, і активістами, які виходять на захист християнської моралі. Ця дистанція і неузгодженість різних моделей лідерства призводить до розриву між концептуальними ідеями і практичними діями, одним з наслідків такого розриву є фундаменталізація частини християн (акцентуація на одній-двох цінностях замість повноти цінностей).

Український пізній протестантизм наразі містить приклади як піднесеного, ідеалістичного сприйняття власного потенціалу (фоном для якого слугувала перемога громадянського суспільства на Майдані), так і розчарування в ньому. Ідеалістичне бачення впливу Церкви на суспільство ґрунтується на щирій вірі в Боже провидіння й чудеса, втручання Творця у хід історії, уявленні, що вже тут і зараз українці можуть скористатися найкращим вибором. Академічні ж релігієзнавці будують прогнози щодо ролі протестантизму в українському суспільстві на вивченні обставин історичної обумовленості, на більш-менш об'єктивних оцінках освітнього, економічного та громадянсько-лідерського потенціалу церков, що в цілому зумовлює їх точність.

Виходячи з реалістичних, а не з ідеалістичних оцінок потенціалу українського протестантизму, на даному етапі можна говорити не стільки про будь-чим помітний вплив протестантів на соціально-політичні процеси в Україні, скільки про їхню присутність і залученість у цих процесах, зацікавленість у тому, щоб бути залученими в них і надалі.

За наявності подальших демократичних процесів в Україні можна прогнозувати, що взаємодія протестантів з громадянським суспільством і спроби впливати на політичні еліти різних рівнів триватимуть і надалі з метою пропозиції українцям європейської, але при цьому християнської альтернативи – моделі розвиненої країни, успіх якої залежить від втілення біблійних цінностей. При цьому в осмисленні протестантами себе як компоненту суспільної синергії існують такі думки: необхідність зміни якості меншого компоненту (реформу треба починати з себе); необхідність якісних змін позапротестантського компоненту, православної релігійної більшості (міжконфесійна реформація). Зрозуміло, що за відсутності якісних змін в обох компонентах взаємодії (церковному й позацерковному) синергічний ефект від такої співпраці буде досить обмеженим.

Крім того, шляхи утвердження біблійних цінностей у суспільній свідомості потребують подальшого з'ясування і узгодження, а соціальна доктрина – оновлення, подальшої розробки й удосконалення не у вузькоцерковному, а в міжконфесійному контексті за участю лідерів різних сфер церковного й соціального служіння.

Яскравим прикладом різноманітності позицій та дискусії щодо з'ясування стратегії та тактики утвердження біблійних принципів у суспільстві є сфера сімейних цінностей, яка, на думку протестантів, переживає серйозну кризу з огляду на зростаючу активність в українському контексті ЛГБТ-руху та лобі.

Український протестантизм має досить схожі з рештою практикуючих віруючих України погляди на суспільну мораль. Така схожість уможливило багаторічну співпрацю протестантів з іншими конфесіями в рамках ВРЦіРО. Проте, у протестантському середовищі немає єдиного погляду на те, чи слід віруючим наполягати на дотриманні іншими людьми суспільних норм, як їх розуміють консервативні протестанти. Українські протестанти багато в чому все ще мають родову пам'ять слов'янського православ'я, яке бачить християнський подвиг не в суспільних змінах, а в монашому відокремленні від соціуму. Через це, незважаючи на моральну підтримку захисту сімейних цінностей фактично всіма протестантами, лише їх обмежена, хоча й зростаюча кількість, виходила на вуличні акції. Більшість спостерігала та підтримувала декларативно. Але ми бачимо, що серед лідерів служіння та небайдужих християн є спроби об'єднатись заради пошуку відповідей на ці виклики. Цей пошук поки що не долає дистанцію між богословським типом мислення і типом мислення, притаманним просімейним активістам, але виявляє й спільні моменти в їхніх позиціях.

На нашу думку, несхоже, що найближчим часом протистояння українських протестантів ЛГБТ-спільноті може себе вичерпати. Навряд чи є резон найближчим часом очікувати постанов в Україні ліберального протестантства, яке перестане бачити дисонанс між біблійними заповідями та альтернативними формами сім'ї. Основна перспектива ослаблення цієї напруженості бачиться в тому, що молоді протестанти асоціюватимуть себе не із локальними ідентичностями сім'ї та громади, а з політичним тілом

української держави, де агресія Російської Федерації та боротьба з корупцією здаються нагальнішими проблемами, ніж (безуспішне) перешкоджання черговому гей-параду.

Ще одним напрямом, у якому можна було помітити спільну позицію різних протестантських церков і їхню плідну взаємодію, став міжконфесійний проект відзначення 500-річчя Європейської Реформації у 2017 році. На відміну від інших негативних викликів ювілей Реформації протестанти сприйняли як виклик позитивний – можливість більш голосно, ніж до цього, заявити про себе суспільству. Проте цей ювілей саме як виклик мав часово обмежену природу. Масштаб публічної активності і взаємодії українських протестантів між собою, який був під час R500, виявився винятковим і неповторним досвідом в новітній історії України – з огляду на те, що у 2017-му спільні проекти були створені під ювілей, і вимагали залучення багатьох ресурсів, зусиль та подолання внутрішньоцерковної критики й опору консервативно налаштованої антиєкуменічної частини церков. Отже, тримати таку високу організаційну планку в наступні роки вже було неможливо. Самі по собі церкви, без зовнішнього позитивного приводу втрачають інтеграційне бачення, оскільки мають свої власні цілі і завдання.

Післяювілейні роки показали, що у протестантських церков так і не сформувалося повноцінного стратегічного бачення Реформації як спільного проекту, а те бачення, яке трансливалося на загал, можна назвати скоріш ситуативним. Стратегічне бачення притаманне деяким представникам протестантизму, які на той момент запропонували Україні свої концепції – «дорожні карти» виходу з кризи, але бачення окремих осіб – не є масштабом загальноцерковним, якого потребує Реформація як суспільний проект.

Отже, вірянам бракує розуміння, що деякі месиджі треба адресувати суспільству в цілому, публічність – це теж ресурс, а щоб ним скористатися, церквам потрібні спільні завдання. Проте, конфесійна незалежність для багатьох вірян виявилася більш важливою, через що протестантські церкви, хоча й залишаються залученими до суспільних процесів, однак після ювілею поступово почали виходити з поля зору суспільства порівняно з тим масштабом міжконфесійної публічності, який демонстрували під час R500.

Також одразу після ювілею відбулася спроба закріпити досвід міжконфесійної публічної активності, проявленої протестантами на хвилі R500, через створення громадської організації «Всеукраїнський Собор», метою якої декларувався захист християнських цінностей. Тривали дискусії щодо потенційної політичності / неpolітичності руху. Однак моделювання подальшого розвитку взаємин і участі протестантів у державотворчих процесах вже на той момент не дозволяло побачити серйозний саме політичний потенціал в цьому русі, зокрема через відсутність єдності в баченні місця церкви в суспільстві.

Проте, якщо казати не про помітний вплив на державотворчі процеси, а про залученість, або присутність українських пізніх протестантів у соціально-політичних процесах, то розглянуті нами тенденції свідчать, що така присутність триватиме й надалі з можливістю подальшого

переосмислення протестантами своєї євангельської місії в суспільстві.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у міжнародній наукометричній базі Web of Science:

1. Mierienkov H. Indestructability in the Fight Against Evil: The Theological View on the Russian-Ukrainian War [Електронний ресурс] / H. Mierienkov // *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*: Vol. 43: Iss. 7. – 2023. P. 129-135. – Режим доступу до ресурсу: <https://digitalcommons.georgefox.edu/ree/vol43/iss7/11/>.

2. Prodanyuk F. History of Evangelical Christian Baptists in Ukraine (Mid-19th Century to 1929) [Електронний ресурс] / F. Prodanyuk, **H. Mierienkov** // *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*: Vol. 41: Iss. 4. – 2021. P. 27-37. – Режим доступу до ресурсу: <https://digitalcommons.georgefox.edu/ree/vol41/iss4/6/>.

3. Mierienkov H. Activity of Evangelical Baptist Christians in Ukraine (1991-2021) [Електронний ресурс] / **H. Mierienkov**, M. Fedorenko, S. Makarchuk // *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*: Vol. 41: Iss. 4. – 2021. P. 243-267. – Режим доступу до ресурсу: <https://digitalcommons.georgefox.edu/ree/vol41/iss4/19/>.

Публікації у наукових фахових виданнях України:

4. Меренков Г. Захист сімейних цінностей українськими протестантами: публічно-теологічний аспект / Гнат Меренков // *Гілея. Науковий вісник*. – 2019. – Випуск 140 (№1) Ч. 2. Філософські науки. – С. 41-45.

5. Меренков Г. Синергія церкви й світу в пізньому протестантизмі: сучасний український контекст / Гнат Меренков // *Гілея. Науковий вісник*. – 2019. – Випуск 143 (№4). Ч. 2. Філософські науки. – С. 110-114.

6. Меренков Г. Харитативна діяльність пізньо-протестантських церков в Україні: тенденції розвитку / Гнат Меренков // *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. – 2019. – Серія: Історичні науки. Том. 30 (69). №3. – С. 22-28.

7. Меренков Г. Діаметральність протекційних заходів просімейних активістів від ЛГБТ-спільноти в Україні / Гнат Меренков // *Вісник Львівського університету*. – 2019. – Серія: філософсько-політологічні студії. Випуск 26. – С. 47-55.

8. Меренков Г. Український протестантизм: від R-500 до «Всеукраїнського Собору» / Г. Меренков. // *Практична філософія*. – 2020. – №1 (№75) – С. 167-173.

Публікація в іноземному періодичному виданні:

9. Меренков И. Оценка эффективности протестантской активности в Украине в свете R500: постюбилейный период / **Игнат Меренков** // *Norwegian Journal of Development of the International Science*. N38/2020. Vol. 2. – С. 56-60.

Публікації в наукових періодичних виданнях України:

10. Меренков Г. Реформація в Чернівцях. Асоціативний потенціал протестантського урбаноніма в культурно-релігійному контексті міста / Гнат Меренков // Українське релігієзнавство. – 2017. – №83. – С. 103-109.

11. Меренков Г. Діалог як форма захисту релігійної свободи / Гнат Меренков // Релігійна свобода: на перехресті епох, країн і культур. Науковий щорічник №19. За загальною редакцією проф. А.Колодного. – К.: УАР, 2015-2016. – 216 с. – С. 44-46.

Апробація результатів дослідження:

12. Меренков Г. Трансформація освітньої системи протестантських церков у незалежній Україні / Гнат Меренков // II International Scientific Conference «Modernization of the Educational System: World Trends and National Peculiarities» : Conference proceedings, February 22th, 2019 / Гнат Меренков. – Kaunas: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2019. – С. 550–553.

13. Меренков Г. Етапи соціальної інтеграції пізньопротестантських церков в Україні / Гнат Меренков // Сучасні наукові дослідження представників суспільних наук – прогрес майбутнього: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 22-23 березня 2019 року) / Гнат Меренков. – Львів: ГО «Львівська фундація суспільних наук», 2019. – С. 12–16.

14. Меренков Г. Протестантсько-богословське осмислення місії церкви в сучасній Україні: суспільне лідерство церкви / Гнат Меренков // Матеріали XVII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії». 30 червня 2019 р. // Збірник наукових праць. / Гнат Меренков – Переяслав-Хмельницький, 2019 р. – С. 104-106.

15. Меренков Г. Потенціал пізньопротестантських церков в Україні: ідеалістичні й реалістичні оцінки / Гнат Меренков // Суспільні науки: напрямки та тенденції розвитку в Україні і світі: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 19-20 липня 2019 року). / Гнат Меренков. – Одеса: ГО «Причорноморський центр досліджень проблем суспільства», 2019. – С. 57-61.

16. Меренков Г. Громадська та протестантська лінії захисту сімейних цінностей в Україні / Гнат Меренков // Суспільство, держава і церква у спектрі міждисциплінарних досліджень : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конференції (Хмельницький, 11–12 жовтня 2019 року) / за ред. Заславської О.О., Посвістак О.А., Ювсечка Я.В. / Гнат Меренков – Хмельницький, 2019. – С. 74-78.

17. Меренков Г. Публічна діяльність ЛГБТ-спільноти: реакція протестантського крила України / Гнат Меренков // Держава і Церква в новітній історії України: зб. наук. ст. Вип. 7. / Гнат Меренков – Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2019. – С. 131-139.

Інші публікації на тему дослідження: аналітичні інтерв'ю

18. Меренков Г. Роман Соловій: «Досвід Реформації повторити неможливо, але її уроки необхідно врахувати» [Електронний ресурс] / Гнат Меренков // Історична правда. – 2017. – Режим доступу до ресурсу:

<https://www.istpravda.com.ua/articles/2017/12/27/151830/>.

19. Меренков Г. Руслан Кухарчук: «Ми фундаменталісти у тому сенсі, що захищаємо фундамент демократії – права людей і сімей» [Електронний ресурс] / Гнат Меренков // Релігія в Україні – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.religion.in.ua/main/interview/41116-ruslan-kuxarchuk-mi-fundamentalisti-u-tomu-sensi-shho-zaxishhayemo-fundament-demokratiyi-prava-lyudej-i-simej.html>.

20. Меренков Г. «Християнам не варто розраховувати на політичні важелі для поширення Євангелія», – Роман Соловій [Електронний ресурс] / Гнат Меренков // РІСУ – 2018. – Режим доступу до ресурсу: https://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/72869/.

21. Меренков Г. Ігор Плохой: «Сформувати соціальну доктрину для церкви повинні богослови. Активісти допоможуть!» [Електронний ресурс] / Гнат Меренков // Новини християнського світа – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://prochurch.info/index.php/news/more/53570>.

22. Меренков Г. Ігор Плохой: «Сформувати соціальну доктрину для церкви повинні богослови. Активісти допоможуть!» (Ч. 2) [Електронний ресурс] / Гнат Меренков // Новини християнського світа – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://prochurch.info/index.php/news/more/53571>.

23. Меренков Г. Хосе Казанова: «В Україні відбувається нормалізація протестантизму» [Електронний ресурс] / Гнат Меренков // Українська уніонна конференція. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://info.adventist.ua/hose-kazanova-v-ukrayini-vidbuvayetsya-normalizatsiya-protestantyzmu/>.

24. Меренков Г. #ТижденьПодяки: Якби православні запозичили принципи протестантизму, було б добре. Розповідає Петро Кралуок [Електронний ресурс] / Гнат Меренков // Українська уніонна конференція. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://info.adventist.ua/tyzhdenpodyakyakby-pravoslavni-zapozychyly-pryntsy-py-protestantyzmu-bulo-b-dobre/>.

25. Меренков Г. Пастор Валерій Левицький: «Слухати Слово Боже – добре, читати – добре, але щоб бути блаженним – треба слухати, читати і виконувати» [Електронний ресурс] / Гнат Меренков // Українська уніонна конференція. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://info.adventist.ua/pastor-valerij-levytskyj-sluhaty-slovo-bozhe-dobre-chytaty-dobre-ale-shhob-buty-blazhennym-treba-sluhaty-chytaty-i-vykonuvaty/>.

26. Меренков І. Пастор Сергей Косяк: «Кризисы в обществе – это индикатор зрелости христианства» [Електронний ресурс] / Ігнат Меренков // Релігія в Україні. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.religion.in.ua/main/interview/47159-i.html>.

27. Меренков І. Пастор Сергей Косяк: «Страшнее всего, когда люди сталкиваются не лбами, а нимбами» [Електронний ресурс] / Ігнат Меренков // Релігія в Україні. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.religion.in.ua/main/interview/47169-sergej-kosyak-strashnee-vsego-kogda-lyudi-stalkivayutsya-ne-lbami-a-nimbami.html>.

28. Меренков Г. Помічник обласного депутата Валентина Мельничук: «Мене запросили в команду, бо їм потрібні чесні люди» [Електронний ресурс] / Гнат Меренков // Українська уніонна конференція. Церква адвентистів сьомого дня. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://info.adventist.ua/pomichnyk-oblasnogo-deputata-valentyna-melnychuk-mene-zaprosyly-v-komandu-bo-yim-potribni-chesni-lyudy/>.

АНОТАЦІЯ

Меренков Г. А. Соціальна і громадянська активність пізньопротестантських церков у незалежній Україні як наслідок переосмислення своєї євангельської місії. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.14 – богослов'я. – Український державний університет імені Михайла Драгоманова Міністерства освіти і науки України. – Київ, 2023.

У дослідженні розкрито тему переосмислення своєї місії протестантами в новітній історії України, яке йшло поетапно і до цього моменту знаменувало собою перехід від заповнення інформаційного вакууму проповіддю до холістичної (цілісної) місії, яка включає не тільки розвинене соціальне служіння, але й приклади патріотизму, відстоювання громадянської позиції, що привертає увагу соціального оточення.

Уперше в цьому контексті показані не тільки загальні тенденції українського протестантизму періоду незалежності (до 2022 року), але й приділена особлива увага окремим аспектам або напрямам соціального служіння, які актуалізувалися саме в постмайданний період. Серед цих аспектів – розгортання масштабної гуманітарної роботи на фоні неспроможності держави впоратися з наслідками війни, що почалася 2014 року на сході країни (розглянуто мотивацію християнських волонтерів та реакцію суспільства на їхню діяльність).

Як окремий аспект соціальної активності уперше ґрунтовно розглянуто спектр позицій, який українські протестанти виявляють у сфері відстоювання сімейних цінностей в публічному просторі та протистояння так званій гендерній ідеології. У якості реакції вірян на виклики останніх років розглядається як зовнішній бік просімейної активності, виражений у подіях та вуличних акціях, так і внутрішній, виражений у протестантській публіцистиці та полеміці лідерів думок.

Наступний аспект – спроба протестантських церков у міжконфесійному форматі переосмислити й звернути увагу українського соціуму на ідеї Європейської Реформації (що відбулося під час відзначення на державному рівні 500-річного ювілею цієї події у 2017 році, продовжилося й пізніше). Досліджено не тільки організаційну складову, але й позитиви та недоліки ювілейних і постювілейних проєктів і концепцій, а також відстежено основні напрями думки пізніх протестантів щодо реформації українського суспільства, спроби рефлексії ювілею. Аналізується спроба протестантських лідерів закріпити свої лідерські позиції після відзначення

ювілею через Рух Реформації та громадську організацію «Всеукраїнський Собор».

На прикладі вищезгаданих напрямів активності встановлено, що спектр позицій та дискусійний простір свідчить про прагнення протестантів до впливу на українське суспільство з метою його реформування на основі біблійних цінностей, і разом з тим – про відсутність єдиної соціальної доктрини, що відповідала б усім вимогам часу, відсутність єдиного бачення в різних лідерів шляхів подолання кризових ситуацій, згоди в тому, як реагувати на певні виклики.

Також виявлено, що прояви протестантської активності в українських реаліях в багатьох випадках є низовими, що споріднює їх з громадянським суспільством, яке сформувалося в Україні й почало самоорганізовуватися, виявляти свою волю, не керуючись вказівками з будь-якого центру. Тож велику кількість протестантських ініціатив можна розглядати і як прояви частини громадянського суспільства.

Доведено, що активна соціальна й громадянська позиція багатьох українських протестантів демонструє модель альтернативного суспільства, заснованого на переосмислених біблійних цінностях і в той же час демократичного, здатного до діалогів, до рішучих, але мирних ініціатив, такого, яке керується цінністю свободи і принципом відповідальності. За переконанням протестантів, біблійні цінності, за умови слідування ним, можуть допомогти Україні відновити суспільство, зберегти державність і подолати кризу.

Ключові слова: протестантизм, баптизм, п'ятидесятництво, адвентизм, місія, соціальне вчення церкви, соціальна активність, харитативна діяльність, громадянська позиція, ювілей Реформації, захист християнських, сімейних цінностей.

ABSTRACT

Mierienkov H. A. Social and civil activity of late Protestant churches in independent Ukraine as a result of rethinking their evangelical mission. – Manuscript.

Dissertation for the degree of Candidate of Philosophical Sciences in the specialty 09.00.14 – theology. – Dragomanov Ukrainian State University of the Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2023.

The paper describes the gradual process of step-wise rethinking of the Protestant mission in the modern history of Ukraine, which has marked a transition from filling the information vacuum with a sermon to a holistic mission, which includes not only a developed social service, but also examples of patriotism and defending a civil position, which has attracted the attention of the social environment.

For the first time in this context, the study not only presents the general trends of Ukrainian Protestantism during the period of independence (until 2022) but also pays special attention to specific aspects or areas of social service that have become relevant in the post-Maidan period. Among these aspects is the

deployment of large-scale humanitarian work in the setting of the government's lack of capacity to cope with all implications of the war started in 2014 in the Eastern part of the country (the motivation of Christian volunteers and the society's response to their activities are considered).

As a distinct aspect of social activity, the study thoroughly examines the range of positions that Ukrainian Protestants take in such social domains as defending family values in public space and opposing the so-called gender ideology. As for the congregation's response to the challenges of recent years, the paper examines both the external side of pro-family activity, expressed in public events and street actions, and the internal side, expressed in Protestant journalism and polemics of opinion leaders.

Another aspect is the attempt of Protestant churches to rethink and draw the attention of Ukrainian society to the ideas of the European Reformation in an interfaith format (which took place during the celebration of the 500th anniversary of this event at the state level in 2017, and continued later).

The paper not only examines the organizational component but also evaluates the positives and drawbacks of anniversary and post-anniversary projects and concepts. It tracks the main directions of opinion among late Protestants regarding the reformation of Ukrainian society and their attempts to reflect on the anniversary. The study analyzes the attempt of Protestant leaders to consolidate their leadership positions after the celebration of the anniversary through the Reformation Movement and the public organization "All-Ukrainian Council".

Based on the examples of the above areas of activity, it was established that the range of positions and the space for discussions indicate the desire of Protestants to influence Ukrainian society in order to reform it on the basis of Biblical values, and at the same time the lack of a single social doctrine that would meet all the requirements of the present age, the lack of a common vision of ways to overcome crisis situations, and the consensus on how to respond to certain challenges.

It was also revealed that Protestant activities in Ukrainian realities are in most cases manifested at the grassroots level, this makes it similar to the civil society that has been developed in Ukraine and has started the process of self-organization in order to express its will without being guided by instructions from any center of power. Therefore, a large number of Protestant initiatives can be considered as part of the civil society's activities.

The paper proves that active social and civil position of many Ukrainian protestants offers an example of the alternative society model based on reconsidered Biblical values, while still being democratic, open for dialogue and capable of decisive, but peaceful initiatives inspired by the values of liberty and the principles of accountability. Protestants believe that following Biblical values can help Ukraine rebuild its society, preserve its statehood, and overcome the crisis;

Keywords: Protestantism, Baptism, Pentecostalism, Adventism, mission, church's social teaching, social activities, charitable activities, civil position, the Reformation Anniversary, protection of Christian and family values.